

СЕМАНТИЧНІ ВИМІРИ ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПУБЛІЦИСТИЦІ 90-Х РОКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті досліджено концепт НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ у публіцистиці Олеса Гончара та Оксани Пахльовської. Проаналізовано вербалізатори цього концепту в текстах останнього десятиріччя ХХ століття, простежено імпліковані та експліковані семи, а також явище емотивної кореляції. Проаналізовано ядро й периферію концепту, основу структурування концептосфери. Визначено основні спільні і відмінні риси вербалізації зазначеної концептосфери у творах двох авторів. Особливу увагу присвячено концептам УКРАЇНА, ЄВРОПА, РОСІЯ, простежено їх ядрові семи. Досліджено синтаксичні засоби, які є значимими для вияву концептосфери ідентичності у публіцистичних текстах.

Ключові слова: *концепт, сема, вербалізатор, публіцистичний текст, вплив.*

Khrystyna PETRIV,

orcid.org/0000-0003-0777-1492

PhD student, Institute of Philology,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

(Kyiv, Ukraine), petriv.xr@gmail.com

THE SEMANTIC DIMENSIONS OF NATIONAL IDENTITY IN SOCIAL AND POLITICAL ESSAYS OF THE 90TH YEARS OF THE XX CENTURY

The article describes the concept of national identity at the beginning of 1990th after Ukraine received its independence. This study allows to examine Oksana Pakhlovska's and Oles Honchar's opinions to this concept and also methods of authors' influence on the recipients' consciousness. It is stated in the article that the concept Ukraine is the core of the conceptual sphere of national identity and it is mostly represented as the cultural concept. The article focuses on the relations between Europe and Ukraine and the representation of this relation in the articles. It is mentioned, that the integration into the European cultural area is associated with the existence of nation. The semantic paradigm Ukraine-Europe has a positive pragmatic potential at the end of the XX century, however the syntactic means of its verbalization differ in Pakhlovska's and Honchar's articles. The fact of Ukraine entering the European space is represented undoubtedly in Oles Honchar's articles that is proved by so called subject of the common opinion "we" (we can say, we hope etc). It provides the effectiveness of suggestive influence. This mean is very sufficient, as it reduces the distance between the author and the recipient, demonstrating the rational opening. In Pakhlovska's texts thoughts about the dichotomy Ukraine-Europe are presented by different means. In most articles we observe the subjective author's assessment, her willing to argue the chosen position.

The dialogue simulation is peculiar to both authors in the aspect of revealing the concept EUROPE as a core concept in the conceptosphere of national identity. While O. Pakhlovska answers the questions that she ask herself. Oles Honchar leaves them without any answer, leaving some space for the recipients' thoughts. The idea of sovereignty is one of the core ideas in social and political essays of the end of the previous century. This concept is connected with IDENTITY and CULTURE.

The concept RUSSIA contains the seme "brother", "bad brother", "neighbor", that allows to attribute it to the constant "alien". At the same time the concept EUROPE contains the seme "self", that is actualized in texts by the word "part" (concerning Ukraine).

In spite of the different communicative situation of texts, they demonstrate common core semes of the conceptosphere NATIONAL IDENTITY.

Key words: *concept, seme, verbalizer, social and political essays, influence.*

Постановка проблеми. На початку 90-х років ХХ століття Україна опинилася на етапі трансформації суспільного розвитку і радикальних перетворень, що пов'язано зі здобуттям незалежності та інтеграційним намаганням України стати частиною європейського простору. Саме тому світоглядна публіцистика доволі змінила своє бачення резонансних для нації питань, зокрема й питання національної ідентичності, мови, культури, української нації, вступу України до спільноти європейських країн.

Аналіз досліджень. До питання вивчення концептосфери публіцистичних творів звертається Л. Василик, якій належить ґрунтовне дисертаційне дослідження, присвячене світоглядній публіцистиці. Дослідниця акцентує на концептах, які формують національну ідентичність українців.

Актуальність обраної теми зумовлена значущими для України та світу суспільно-політичними та культурними подіями, що відбуваються впродовж останніх років на території України.

Дослідження вияву концепту НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ у текстах Олесь Гончара та Оксани Пахльовської першого десятиліття незалежності України дає змогу оцінити погляди публіцистів на цей концепт, а також методи впливу на свідомість реципієнтів задля реалізації впливової функції публіцистики. **Мета** дослідження полягає у вияві сем, що автори вкладають у концептосферу ідентичності, виражених та прихованих функцій концепту, емоцій, що виникають на етапах текстопородження та текстосприйняття.

У період 1980–90-х років, коли в українському соціумі почалась трансформація попередніх світоглядно-ціннісних орієнтирів, концепт Україна набув значення основного репрезентанта цих змін. Він сповнюється національно-державницьким політичним змістом, входить у параметри політичної концепції нації (Василик, 2010: 135). Оскільки концепти є «рухомими» семантичними поняттями, то вони можуть втілювати емоційно-асоціативний зміст, отримувати метафоризовану номінацію. Мовне втілення концепту повністю залежить від типу дискурсу та мовної особистості, рівня її інтелекту, освіченості та тематичних особливостей її текстів. Олесь Гончар та Оксана Пахльовська – публіцисти, літературні критики, громадські діячі. Нині О. Пахльовська мешкає в Римі, однак у досліджуваній період обидва автори жили в Україні, отже, комунікативна ситуація, яка є досить важливою для розкриття концепту в творах публіцистів, була ідентичною.

Ядром концептосфери національної ідентичності є багатокомпонентний концепт УКРАЇНА, що складається з багатьох елементів – концептів-мінімумів, що моделюють концепт-максимум. Своєрідним каркасом цього концепту є такі структуротворчі елементи: культура, політика, економіка, релігія, право та інші. Спробуємо визначити, які з перелічених лягли в основу структурування концептосфери НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ у О. Гончара та О. Пахльовської.

У публіцистиці О. Гончара концепт УКРАЇНА найчастіше розгортається як *культурема*. Культурний чинник є визначальним з-поміж економічного, географічного, політичного тощо: *Самоізоляція культури ніколи не стимулювала її розвиток, навпаки, стримувала його, як це засвідчує практика з часів «залізної завіси». І тільки відкритість української культури до світу, здатність її черпати з усіх світових джерел допоможе нам повніше, багатше виявити і наш власний національний потенціал* (Гончар, 1993: 83). О. Гончар ставить культуру в один ряд із духовністю, а отже, ці дві семі є для нього синонімічними в контек-

сті ідентичності: *Людей, для котрих духовність народу, вболівання за розвиток рідної культури, почувається, ніколи не було справою другорядною* (Гончар, 1993: 83). Постійно вказуючи на відкритість української культури, безперервність розвитку, О. Гончар реалізує семі «нерозривна єдність» і «взаємозбагачення України і світу», адже культура – це, передусім, ключ до духовного єднання зі світом та Європою зокрема.

Як і О. Гончар, О. Пахльовська актуалізує в концепті УКРАЇНА її культурний зміст, що є для авторки значно більш вартісним, ніж релігія, територія чи історія. За культурним рівнем розвитку, кількістю культурних досягнень Україна гідна бути частиною Європи, а не сусідом Росії. Доречно згадати, що географи, історики та інші вчені характеризували Європу як культурний феномен ще задовго до того, як виник Євросоюз. Він є досить молодим політичним об'єднанням. Натомість Європа ніколи не вважалася «політичним об'єднанням». Таким чином, дослідники вкладають у концепт ЄВРОПА культурний та етнічний контекст, майже виключаючи з нього політичний чи територіальний складники (Мах Haller, et. all, 2006: 824): *Все це так, але історично Україна – органічна частина європейського культурного материка* (Пахльовська, 2008: 134). Простежуємо, що у статтях авторка часто актуалізує сему «частина Європи», експліцитно вказуючи, що ця частина знаходиться у стані резервації.

Хоча тенденція зіставлення України та Європи не нова для української публіцистики, однак саме в роки здобуття незалежності обидва концепти набули важливого значення в плані ідентифікаційних українських шукань. Л. Василик зауважує, що така тенденція «постає як пошук ідентифікаційних орієнтирів у контексті інших культур і втілюється в інших ідеологемах, які інтенційно впроваджуються в масову свідомість. Інтеграція в європейську культурну площину асоціюється зі сповненістю нації, її екзистентною присутністю». Семантична парадигма *Україна – Європа* у публіцистиці кінця минулого століття має позитивний аксіологічний потенціал, відображаючи футурологічне бачення української держави як цивілізаційної європейської країни, інтегрованої в широкий культурний контекст: *Сучасна відроджувана Україна дедалі ясніш усвідомлює свою приналежність до Європи, до західної культури. Захід не був особливо чутливим до українських проблем, скажімо, не захотів він почути нас у кошмарному 33-му, та й пізніше також. Та сподіваємося, що Україні рано чи пізно, а таки бути в Європейському домі, в колі європейських демократій. І то не в ролі бід-*

ного родича, а в ролі партнера! (Гончар, 1993: 85). За допомогою вербалізаторів *Європейській дім, коло європейських демократій, партнер* О. Гончар реалізує сему «входження в Європу», що свідчить про позитивну налаштованість автора до європейського культурного середовища.

Дещо різняться синтаксичні засоби реалізації проаналізованої дихотомії *Україна – Європа* в контексті національної ідентичності в О. Пахльовської та О. Гончара.

Неминучість входження України до Європи О. Гончар виражає доволі впевнено. Комунікативна інтенція автора у наведеному вище уривку, зокрема експлікація сфери особистісних бажань та переконань, реалізується шляхом функціонування так званого суб'єкта спільної думки «ми» (*скажімо, сподіваємося*). Ймовірно, це забезпечує ефективність сугестивного впливу через виголошення колективної думки або створення ефекту «очевидного знання». Є. Юданова зазначає, що в такий спосіб відбувається «кодування» реципієнтів концептом НАЦІЯ (Юданова, 2003: 547–548). Такий прийом ефективний, адже у текстах з вираженою інтенцією розкриття концепту НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ він певною мірою зменшує дистанцію між автором та реципієнтом, демонструючи раціональне начало та сприяючи активнішому впливу на свідомість.

У О. Пахльовської роздуми з приводу дихотомії *Україна – Європа* представлені по-різному: є й наявний у Гончара суб'єкт спільної думки, але частіше спостерігаємо індивідуальну авторизовану інтенцію, яка передає особистий погляд авторки на ситуацію: *Я не випадково наголошую на необхідності зустрічі національної культури зі світовим культурним контекстом – і насамперед європейським* (Пахльовська, 2008: 45). Наявність авторського ставлення до інформації, його суб'єктивна оцінка імпліцитно формує прагматику пропагувати, обґрунтувати обрану позицію (Шабат-Савка, 2013: 232).

Як прийом сугестивного впливу на рівні текстової організації симуляція діалогу властива і О. Гончару, і О. Пахльовській в аспекті розгортання концепту ЄВРОПА як ядрового у концептосфері НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: *Доки ж Україна, сама знемагаючи в дефіцитах, буде електричним донором для зарубіжжя?* (Гончар, 1993: 326); *Хотілось би запитати: а чи так само ефективна й добре продумана, а головне – концептуальна політика нашої влади щодо інтеграції України в європейський культурний процес – існує?! Якщо існує, то в кого?!* (Пахльовська, 2008: 126). До того ж, якщо в О. Пахльовської такий діалог представ-

лений за допомогою прийому апокрифи (авторка сама дає відповідь на своє запитання), то О. Гончар послуговується риторичними питаннями, залишаючи їх здебільшого відкритими, тим самим констатує наявну суспільну проблему, залишаючи місце роздумам. Риторичні запитання безпосередньо пов'язані з бажанням адресанта справити враження на адресата: вплинути на нього, привертаючи увагу формою викладу, новизною, актуальністю: *А де ж Україна? Чи вдома в нас усе так гаразд? Чи не знали ми найгрубіших викривлень колись проголошеної національної політики?* (Гончар, 1993: 334–335).

Ідея розгортання концепту УКРАЇНА в тісному взаємозв'язку з територіальним критерієм, коли основним чинником постає географія, територіальні кордони держави, є властивою обом публіцистам.

Цікаво, що у творчості О. Пахльовської, а також О. Гончара тісно переплітається Україна як *культурема* та *Україна територіальна*, зокрема авторів цікавлять питання суверенітету. Змістові контамінації «суверенність», «самовизначення» стають окремими пресовими концептоносіями в публіцистиці переламного періоду, як зауважує Л. Василик (Василик, 2010: 136). У різноманітних контекстах йдеться про історичні погляди на українську ідею, незалежність як національний пріоритет, пункти дотику автономності та самостійності, місце України в європейському просторі, проблему інтеграції нової на геополітичному просторі держави (Василик, 2010: 137).

Одна із найважливіших українських ідей – ідея суверенітету особистості та держави як складників концепту національної ідентичності – доволі гостро постала у публіцистиці початку 90-х років. Автори продемонстрували художню образність в її інтерпретації. У О. Пахльовської можемо помітити лексему *суверенітет* в одному ряду з *ідентичністю* та *культурою*, і для авторки ці концепти є взаємопов'язаними: *Словом, є країни, які захищають на різних рівнях свій суверенітет, ідентичність, традиції навіть у європейському просторі* (Пахльовська, 2008: 253); *Натомість Україна платить високу ціну – ціну свого суверенітету, своєї культури, добробуту своїх громадян, – аби знову опинитися напіврозчавленою колонією Євразії* (Пахльовська, 2008: 248). Таким чином, у концепті СУВЕРЕНІТЕТ закладена сема вартісності, цінності, того, за що варто боротися.

У О. Гончара концепт СУВЕРЕНІТЕТ втілюється як протилежний концепту *сепаратизм*, зауважуючи, що Центр зовсім недоцільно вважає прагнення України бути суверенною явищем

сепаратизму: *Даремно Центр так уперто звинувачує нас у сепаратизмі – дуже модне слово, що ним підмінюють поняття ясне й природне: суверенітет...* (Гончар, 1993: 353). Отже, Гончар у концепті СУВЕРЕНІТЕТ імпліцитно актуалізує сему відділення від Москви, сепаратизму.

У публіцистиці О. Пахльовської можемо помітити, що концепт РОСІЯ містить сему «брат», «поганий брат», «братній», «сусід», що дає змогу віднести цей концепт до константи ЧУЖИЙ, за Ю. С. Степановим: *Це неоціненне джерело, з якого можна дізнатися реальні думки Великого Сусіда про Україну* (Серажим, 2002: 383); <...> *чекати, поки вони зовсім рознесуть країну, а те, що випадково залишиться, здадуть страшенно «братній» сусідній державі* (Серажим, 2002: 481). Отож концепт РОСІЯ не входить у концептуальне поле СВОГО для українців, з чого випливає, що він не відіграє ролі й для формування концептосфери НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ. Натомість концепт ЄВРОПА у парадигмі УКРАЇНА – ЄВРОПА містить сему «свій», що актуалізується у творах лексемою «частина» (відносно України) – щось, що входить до складу іншого.

На синтаксичному рівні, крім вставних конструкцій, які часто репрезентують оцінні значення реципієнту, важливу роль відіграють складні синтаксичні конструкції, особливо властиві публіцистичним текстам О. Гончара: *Якщо після всього, що Україна зазнала, якщо після поколінь розстріляних, депортованих, замучених по тюрмах та концтаборах, народ іще зберіг себе, як наш дух не занепав і воля до життя не зникла, якщо сьогодні на зміну тим, що були, стають до дії, до праці нові покоління роботящих, безстрашних, здатних піднятися до найвищої єдності душ, то віряться: такому народові – жити!* (Гончар, 1993: 328). Наведене складне речення з чотирма підрядними умови інтенсифікує важливий для автора концепт УКРАЇНА за допомогою чотириразового повтору сполучника *якщо*. Ступінь впливу адресанта на адресата посилюється із щоразовим нанизуванням підрядних частин, а завершується інтенсифікація досить потужним вигуком автора: *такому народові – жити!* Стилістичний прийом ампліфікації, тобто нанизування частин, що мають однаковий прийменник або сполучник, характерний також ідіостилію О. Пахльовської, приховано сприяючи сильнішому впливу на реципієнта: *Загалом від української культури відчужені періоди і явища, які пов'язують Україну з Європою, які виразно демонструють її європейську, а не російську цивілізаційну приналежність* (Пахльовська, 2008: 42).

Серед способів сугестивного впливу Н. Слухай наводить протиставлення справжньої види-

мої та уявної реальності (в минулому, у мріях, в уяві) (Слухай, 2012: 57). Завдяки цьому прийому автори доповнюють семантичне поле концепту НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ тими семами, які тепер їй не властиві, однак у мріях авторів саме такою вона постає: *Боляче, що Україна постає сьогодні перед нами така чорнобильська, сторозтерзана. Зустріти б мала вас прекрасним ясно-блакитним небом і пречистими водами Дніпра, отчої нашої ріки, що про неї Тарас мріяв у пустелях Мангшлаку* (Пахльовська, 2008: 87). Антитеза, яка виникає у протиставленні реального та уявного в контексті України впливає на реципієнта, викликаючи у нього емоцію відчаю, розчарування, жалю за втраченим. Такі ж випадки спостерігаємо в О. Пахльовської: *У Західній Європі дедалі більше поширюється думка, що так звана «державна-нація» завершує свій історичний цикл, «розчиняючись» у наднаціональних та наддержавних формаціях типу Європейської Співдружності. Насправді ж, розширення і консолідація ЄС по-своєму лише підсилює дифензивні тенденції в межах окремих націй, які зовсім не збираються позбавлятися не лише своєї культурної, а й своєї державної ідентичності* (Пахльовська, 2008: 110).

Слід звернути увагу на фінальні рядки публіцистичних текстів О. Гончара та О. Пахльовської, оскільки вони помітно різняться за ступенем сугестивного впливу, а також емотивністю. Зокрема, проаналізувавши статті й виступи О. Гончара, що увійшли до збірки «Чим живемо», спостерігаємо заклики у фіналі статей, які зазвичай звернені до другої особи множини: *Думаймо про народ наш, про Батьківщину, про майбутнє* (Гончар, 1993: 48); *Відгукнімося ж, друзі, на цей поклик, бо це поклик землі рідної, материнської, чия доля є долею кожного з нас* (Гончар, 1993: 88). Усі тексти характеризуються наявністю вербалізатора *земля, Батьківщина* у кінцівці, до того ж майже всі вони мають інтенцію експліцитно виразити заклик до конкретної дії: *Тож порадуймо Україну нашою збраною працею, друзі! Порадуймо вірною, нелукавою єдністю, що сьогодні для нас має стати понад усе!* (Гончар, 1993: 359). Таким чином, О. Гончар має намір позитивно налаштувати реципієнта, дати надію на відродження України та породити ідею згуртованості нації.

В есе О. Пахльовської настрої не такий піднесений, як у О. Гончара, авторка не виражає особливих надій, а тому не має комунікативної інтенції пробудити такі надії у реципієнтів: *Ми будемо трудитися марно, якщо не диявол, а Господь будуватиме цей дім* (Пахльовська, 2008: 100); *Час*

співати гімни промину. Час сказати: SOS Україна! Рятуймо Україну! (Пахльовська, 2008: 134); А країну, яка не захищає себе, не захистить ніхто (Пахльовська, 2008: 154). Тексти Пахльовської зовсім по-іншому навантажені емоційно, адже імпліцитно породжують у реципієнта емоції зневіри та розпачу, а часто навіть страху. Оскільки кінцева позиція в тексті має особливе смислове навантаження, то емоції, які породжуються після її сприйняття, безпосередньо впливають на мисленнєву сферу людини, на її пам'ять.

Висновки. Отже, проаналізовані публіцистичні тексти обох авторів, попри значну відмінність комунікативної ситуації, демонструють спільність ядрових сем концептосфери НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ. Для О. Гончара та О. Пахльовської концепт ЄВРОПА залишався ядровим, однак семи, реалізовані у текстах, дещо різняться. Якщо О. Пахльовська у концепті УКРАЇНА часто актуалізує сему «частина Європи», то в О. Гончара простежуємо близьку, але дещо іншу сему «входження в Європу». У концепті СУВЕРЕНІТЕТ, що також входить до концептосфери НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ, ядрою семою для О. Пахльовської є «вартість, цінність», водночас для О. Гончара – це, передусім,

«сепаратизм від Москви». Для публіцистичних текстів зламу 80–90-х років минулого століття також властива апеляція до архетипів *свого* й *чужого*, де все *своє* має позитивну модальність, а *чуже* – негативну. О. Пахльовська, поставивши в основу територіальний чинник, вважає чужим Росію, тому актуалізує сему «брат», «старший брат». Однак О. Гончар відносить до цієї категорії сему «технічні здобутки». *Своєю* ж авторка вважає «Європу», щоразу актуалізуючи цю сему, а для Гончара це найчастіше власне «Україна». У цілому синтаксис О. Гончара є складнішим, характеризується ампліфікованими складнопідрядними реченнями, протозевгмою. Натомість в О. Пахльовської, попри простіший синтаксис, наявні доволі суб'єктивовані конструкції, а це, відповідно, має інший вплив на реципієнта, аніж суб'єкт спільної думки. Комунікативна інтенція текстів О. Пахльовської початку ХХІ століття значно різниться від проаналізованих нами у цьому дослідженні. Бачення авторкою входження України до Європи (а це є ключовим, на її погляд, у формуванні національної ідентичності) все більше породжує почуття зневіри, відчаю, невпевненості. Це становить перспективу дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василик Л. Є. Світоглядна публіцистика сучасних літературно-художніх видань: концептосфера національної ідентичності: монографія. Чернівці: Чернівцький нац. ун-т, 2010. 416 с.
2. Гатальська С. М. Філософія культури. К.: Либідь, 2005. 328 с.
3. Гончар О. Т. Чим живемо: На шляхах до українського Відродження. К.: Укр. Письменник, 1993. 400 с.
4. Квятковский А. П. Поэтический словарь / науч. ред. И. Б. Роднянская. М.: Сов. Энцикл., 1966. – 376 с.
5. Климентова О. В. Вербальна сугестія та емоції (на матеріалі українських молитов). К.: Карбон ЛТД, 2012. 320 с.
6. Пахльовська О. Є. Ave, Europa!: ст., доп., публіц. (1989–2008). К.: Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2008. 656 с.
7. Серажим К. Г. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність. К., 2002. 392 с.
8. Слухай Н. В. Сугестія и коммуникация: лингвистическое программирование поведения человека. К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2012. 319 с.
9. Шабат-Савка С. Т. Суб'єктивно-авторські інтенції та їх синтаксична репрезентація в публіцистиці Олеса Гончара. Таїни художнього тексту (до проблеми поетики тексту). 2013. Вип. 16. С. 228–238.
10. Юданова Е. Г. Лингвистические особенности суггестивного политического дискурса. Перспективные направления современной лингвистики. Санкт-Петербург, 2003.
11. Max Haller, Regina Ressler. National and European identity. A study of their meanings and interrelationships. *Revue française de sociologie*. 2006. № 4 Vol. 47). P. 817–850.

REFERENCES

1. Vasylyk L. Svitohliadna publitsystyka suchasnykh literaturno-khudozhnykh vydan: kontseptosfera natsionalnoi identychnosti [The Philosophical publicistic of modern literary-artistic issue: conceptoshere of national identity]. Chernivtsi, 2010. 416 p. [in Ukrainian]
2. Hatal'ska S. Filosofiia kultury [The philosophy of culture]. Kyiv. 2005. 328 p. [in Ukrainian]
3. Honchar O. Chym zhyvemo: na shliakhakh do ukrainskoho Vidrodzhennia. [What do we live for: on the way to Ukrainian Renaissance]. Kyiv: Ukrainyynskiy pysmennyk. 1993. 400 p. [in Ukrainian]
4. Kviatkovskiy A. Poetichesky slovar [Poetic vocabulary]. Moscow: Sovetskaya encyclopedia. 1966. 376 p. [in Russian]
5. Klymentova O. Verbalna suhestiia ta emotsii (na materialy ukrainskykh molytov) [Verbal suggestion and emotions (on the basis of Ukrainian prayers)]. Kyiv: Karbon LTD. 2012. 320 p. [in Ukrainian]
6. Pakhlovska O. Ave, Europa!: st., dop., publits. (1989–2008) [Ave, Europa!: articles, reports, publicistic (1989-2008)]. Kyiv: Pulsary. 2012. 656 p. [in Ukrainian]

7. Serazhym K. Dyskurs yak sotsiolinhvalne yavlyshche: metodolohiia, arkhitektonika, variatyvnist [Discourse as the sociolinguistic phenomenon: methodology,architectonic, variability]. Kyiv. 2002. 392 p. [in Ukrainian]
8. Slukhai N. Suhhestiya i kommunkatsiya: lnhvysticheskoe prohrammirovanie povedeniya cheloveka [Suggestion and communication: linguistic programming of person's behaving]. Kyiv: Kyivskyi Universytet. 2012. 319 p. [in Russian]
9. Shabat-Savka S. Sub'ektivno-avtorski intentsii ta yikh syntaktychna reprezentatsiia v publitsystytsi Olesia Honchara [Subjective- author intensions and their syntactic representation in Oles Honchar's publicistic essays]. Tainy khudozhnoho tekstu (do problemy poetyky tekstu), 2013, № 16, pp. 228–238. [in Ukrainian]
10. Yudanova E. Lnhvystycheskie osobennosti suhhestivnoho politicheskoho diskursa [Linguistic peculiarities of suggestive political discourse]. Perspektivnye napravleniia sovremennoi lnhvystiki. Sankt-Peterburh, 2003. [in Russian]
11. Max Haller, Regina Ressler. National and European identity. A study of their meanings and interrelationships. Revue francaise de sociologie. 2006. № 4. Vol. 47. P. 817–850. [in English]

Статтю подано до редакції 10.05.2018 р.